

**INES KOELTZSCH, *Praha rozdělená i sdílená*,
Praha 2016, Nakladatelství Lidové noviny,
s. 344,
ISBN 978-80-7422-421-8**

Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd, Židovské muzeum v Praze, Česko-německý fond budoucnosti, Masarykův ústav a archiv Akademie věd, Nakladatelství Lidové noviny, zkrátka všichni, kteří přispěli k vydání českého překladu doktorské práce Ines Koeltzschové *Geteilte Kulturen*, publikované v Německu v roce 2012, udělali dobře, že si k prezentaci pro české publikum vybrali právě tento výstup moderní německé historiografie. A zásluhu na výběru publikace je zřejmě třeba připsat i editorům knižní řady Židé – dějiny – paměť, Kateřině Čapkové a Michalu Franklovi, a na čtivém překladu, který jen na několika málo místech mírně klopýtne,¹ Petru Dvořáčkovi.

Práce Ines Koeltzschové je cenná pro historiky, zabývající se moderními dějinami Čech, Prahy, první Československé republiky, česko-německými vztahy, dějinami židů, etnicitou, dějinami nacionalismu, urbánními dějinami atd., ale je cenná také pro literární historiky, kteří se věnují pražské německé literatuře. Jen z tohoto hlediska, pohledem literárního historika, jsem schopna práci posoudit. Posouzení jejího přínosu (či snad dokonce novátorství) pro historiografii přenechávám jiným, povolanějším, přičemž si (jako laik) myslím, že jisté novátorství může spočívat i ve velmi objektivním, řekněme dokonce nešetrně objektivním hodnocení některých kroků a některých významných osobností české státní i komunální politiky směrem k menšinám, tedy k českým Němcům a židům.

Kniha Ines Koeltzschové se stýká se zájmem filologickým, literárně-historiografickým hned v několika bodech. Na rozdíl od historiků, kteří často (zřejmě oprávněně) váhají, zda beletrii možno považovat za pramen v pravém slova smyslu (a tudíž nemusí věnovat a ani nevěnují valnou pozornost literárně-historickým vývodům svých kolegů germanistů či bohemistů získaným interpretací

1 Tak se zde objevuje několik germanismů vzniknuvších doslovným překladem z němčiny, například „konstituování židovské autonomie (...) nebylo v Československu na programu“ (s. 38); „vršední den komunální politiky“ (s. 107), „sebepojetí“ (s. 164), přičemž jediná skutečná chyba bránící správnému porozumění je překládat „deutschböhmisch“ jako „českoněmecký“ (s. 160), zatímco „první příznaky národního porozumění“ (s. 177) je v důsledku spíše úsměvný přehmat v předponách, která z národního porozumění činí vleklou nemoc.

uměleckých děl),² vědi literární historikové už dávno velmi dobře, že se jejich bádání bez spolehlivého historiografického základu neobejde,³ a mohou tedy knihu Ines Koeltzschové použít jako skvělé, důkladné a v mnohém nové vyličení společensko-historického „kontextu“ či „podhoubí“ či „pre- a epifenoménu“,⁴ z nichž vyrůstala světově uznávaná pražská německá literatura. Z tohoto pohledu působí historie – s prominutím – jako „pomocná věda“ a publikace Ines Koeltzschové hraje stejnou úlohu jako už předtím germanobohemisty ceněné práce zaměřené na česko-německo-židovskou Prahu historiků Cohena, Čapkové, Hoensche, Kievala, Lemberga, Lufta, Pěkného, Stölzla a dalších.

Z knihy Ines Koeltzschové můžeme čerpat informace o statistikách sčítání lidu za první republiky, o využití jejich výsledků pro demonstrace „národní síly“ v obou národnostních táborech v Čechách a o překérním postavení pražských (českých) židů mezi těmito dvěma národními tábory (1. kapitola); o komunální politice pražského magistrátu zejména v otázkách národnostních menšin mezi léty 1918 a 1938, o vztazích mezi jednotlivými stranami na magistrátu, o postavení německých a židovských/sionistických stran (2. kapitola); o příspěvku dobových médií (zejména časopisů *Die Wahrheit* a *Prítomnost*) a jednotlivých intelektuálů k vytváření duchovní atmosféry první republiky na kolbišti česko-německo-židovského sdílení města (3. kapitola); a nakonec o moderních urbánních prostorech Prahy působících jako „meeting places“ všech podílníků pražské existence (zejména biografy a rozličné moderní etablisementy Václavského náměstí, 4. kapitola).

Nezůstává však jen u tohoto „služebného“ vztahu mezi dvěma disciplínami. Ines Koeltzschová se přibližuje i imanentním metodám literárně-historického bádání, když dějinami rozumí a prezentuje je jako narativ, jako příběh či soubor příběhů, které mají svou narativní strukturu, své vypravěče, své publikum a které jsou schopny „an sich“ existující historická fakta interpretovat, převyprávět je

- 2 Ani bibliografie Ines Koeltzschové neoplývá žádným velkým bohatstvím citované germanistické/bohemistické/germano-bohemistické literatury, byť některá jména a díla „klasiků“ vyčíslena jsou (Becher, Binder, Demetz, Krolop, Magris, Ripellino a další).
- 3 Toto přesvědčení a vědění se asi nejlépe odráží ve staré dobré metodě „Kulturgeschichte“, která uměleckou literaturu staví rovnocenně po bok dalším plodům kultury a ducha a kterou se mimo jiné snažíme uplatňovat v olomouckém Centru pro výzkum moravské německé literatury, zejména v publikacích tzv. „červené řady“ v knižnici Beiträge zur deutschmährischen Literatur. Srov. www.arbeitsstelle.upol.cz.
- 4 Tímto termínem nazývá společensko-historické kontexty a následnou recepci literatury klasik rakouské literární sociologie KARLHEINZ ROSSBACHER, *Heimatkunstabewegung und Heimatroman. Eine Literatursoziologie der Jahrhundertwende*, Stuttgart 1975.

do podoby vyhovující panující ideologii, tedy dalšímu, nadřazenému „narativu/příběhu“, v tomto konkrétním případě narativu nacionalismu.⁵ Koeltzschová proto věnuje velkou pozornost čistě jazykovým a literárním pojmům, kategoriím a žánrům: emblémům, symbolům, metaforám, mýtům, rétorickým vyjádřením, které se zásadně podílely na tvorbě historických narativů, a sama také dějiny česko-německo-židovské Prahy „neprezentuje“, nýbrž „interpretuje“, vycházejíc přitom – stejně jako my, filologové – z textů. Činí tak uvážlivě, vědoma si komplexnosti svého textu, nezjednodušuje, neklasifikuje a nehodnotí předčasně, nepřehlíží zdánlivě nepodstatné detaily, chová se k narativu „sdílené a rozdělené Prahy“, jako by interpretovala složitou, mnohvrstevnatou povídku například Franze Kafky.

A v tom je další hodnota a přínos práce Ines Koeltzschové. Autorka nepoužívá ke své interpretaci klasické texty jako Kafkovy deníky, Brodovy a Urzidilovy vzpomínky. Sice je také zmiňuje, ale kromě nich se zabývá i texty, kteří germanisté a bohemisté málokdy berou do ruky. A nemyslím tím jen texty non-fikcionální, které filologové per definitionem své disciplíny do ruky ani brát nemusí (statistické tabulky, zápisy ze schůzí, policejní hlášení, inzeráty v denním tisku atd.), nýbrž i texty fikcionální či hraniční (na hranici mezi fikcionalitou a non-fikcionalitou), kterými Koeltzschová obohacuje korpus interpretovaných textů pražské německé literatury.⁶

Široká textová základna jí také umožňuje bořit některé zažitá mýty a klíše kolem pražské německé literatury: zejména v kapitole *Praha jako kulturní meeting place* vytvořila obraz města přesvědčivě konkurující tomu, který známe od Magrise, Ripellina, Serkeho a mnoha jejich následných kopistů. Autorka boří zažitá klíše i díky tomu, že půvabně samozřejmě překračuje hranice jazyků (češtiny a němčiny), suverénně využívá pramenů a literatury obou, a přesvědčivě tak dokládá, že tzv. areálová studia, jsou-li podnikána s příslušnou jazykovou kompetencí, mají smysl.

Dalším styčným bodem mezi historií a literární historií jsou neznámé – málo známé – často opomíjené informace o „druhém životě“ slavných pražských spi-

5 Touto metodou se Koeltzschová blíží postulátům nejnovější narativní teorie ALBRECHTA KOSCHORKEHO, *Wahrheit und Effindung. Grundzüge einer allgemeinen Erzähltheorie*, Frankfurt am Main 2012, kterou ale patrně neznala, neboť Koschorkeho práce vyšla až po obhájení její disertace.

6 Za prezentaci/interpretaci „neobvyklých textů“ jsem v recenzi pochválila už roku 2014 vydanou monografii Prag-Provinz. Srov. *I. Fiala-Fürst schreibt über Prag-Provinz*, www.ipsl.cz/d-echos, 25. května 2015.

sovatelů, totiž o jejich veřejném politickém či kulturně-politickém působení na pražské scéně. Zmínují se tu zejména politické aktivity Maxe Broda v sionistickém hnutí, které jsou i germanistům známy – byť možná ne do takových detailů, jaké skýtá kniha I. Koeltzschové, ale i aktivity Friedricha Thiebergera,⁷ Otto Picka, Rudolfa Fuchse, Georga Mannheimera a mnoha dalších pražských německých (a samozřejmě i českých) autorů. V kapitole *Intelektuálové jako kulturní prostředkovatelé* mi ale poněkud chybí úvaha o úloze a roli profesorů pražské německé a české univerzity, kteří měli roli intelektuálů a multiplikátorů přímo dekretovánu svým profesorským titulem a na duchovní atmosféru Prahy zřejmě do jisté míry působili. (Několikrát je zmíněn Franz Spina a ovšem Otokar Fischer – ten ale spíš v roli překladatele – chybí August Sauer, Arnošt Kraus, Arne Novák, Herbert Cysarz a mnozí jiní.)

V této kapitole se ale literární historik jinak cítí ve svém živlu, neboť se zde pojednává o věci, o které už bylo v germanobohemistice ledacos napsáno a která je i jeho věcí, totiž o překládání z češtiny do němčiny a z němčiny do češtiny. Uvádějí se jména autorů-překladatelů, jejichž prostředkovací aktivitu podtrhl, a dokonce i vytkl jako jeden z distinktivních rysů pražské německé literatury, který ji odlišuje od té „ostatní“ německy psané literatury z Čech, už ve sborníku druhé liblické konference z roku 1965 Eduard Goldstücker⁸ a o kterých v minulých desetiletích psali už Fischer, Jähnichen, Levý, Ludvová, Nezdařil, Topolská, Václavek, Veselý, Vízdalová a mnozí další germanisté a bohemisté. Zde mi však – byť letmá – zmínka jejich příspěvku k tomuto tématu poněkud chybí a krátká kapitolka o překladatelích (s. 151–164) nám, germanistům, také nepřináší nic podstatně nového. Podobně si troufám říci, že čtenáři a interpreti pražské beletristické literatury vědí o „sebepojetí židovských prostředkovatelů“ (164) a vůbec pražských židovských autorů a jejich literárních protagonistů více, do větší hloubky a do jemnějších nuancí, než prezentuje následující podkapitola *Zkušenost ambivalence*. Hned další podkapitolou *Tisk, médium kulturního prostředkování* nám, filologům, autorka naopak připomíná, že probádání pražského německého (i českého) tisku příslušného období ještě zdaleka není – po pionýrských pracích Barbary Köpplové a jejích žáků ze 70. a následujících let – ukončeno, a také jednou ze závěrečných kapitol *Praha na plátně* interpretující

7 Pozornosti korektorů zřejmě unikla marginálie, že někdy je křestní jméno tohoto významného pražského myslitele uváděno česky, jindy německy.

8 To, že toto Goldstückerovo hodnocení nebylo správné, si česká germanistika uvědomuje až v posledních letech. K tomu srov. JÖRG KRAPPMANN, MANFRED WEINBERG, *Region – Provinz*, in: Prag-Provinz, (edd.) Peter Becher, Jozo Džambo, Anna Knechtel, Wuppertal 2014.

„jedno ze tří nejoblíbenějších filmových děl“ (s. 265) první republiky, film podle románu Karla Poláčka *Muži v offsidu*, nám autorka klade na srdce, abychom při výzkumu literární historie neoponechávali zcela stranou ani další média, například film (a rozhlas), tak podstatná pro rozvoj avantgardních uměleckých směrů od počátku 20. století.

Na závěr zbývá recenzentce, která se v posledních třech desetiletích zabývá také německy psanou literaturu z Moravy a stále přitom naráží na nepoměr mezi relativně dobře probádanou německou literaturou pražskou a málo probádanou literaturou ne-pražské provincie a spolu s tím na ochromující a difamující dichotomii „dobrá pražská německá literatura versus špatná sudetská literatura“;⁹ zalitovat, že je práce Ines Koeltzschové věnována opět pouze Praze. Odkazy na dění v Sudetech a jiných částech Československé republiky jsou ojedinělé, což je ale při autorčině cíleném zaměření na Prahu pochopitelné. O to větší je nyní výzva, která stojí před dalšími badateli.

Ingeborg Fialová

9 Srov. INGBORG FIALOVÁ, *Moderní moravská a pražská německá literatura*, in: Literární modernismus ve světě, (ed.) Josef Jařab, Olomouc 2014, s. 45–69.